

УДК 316.422 (470+571)

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПАРАДИГМИ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ: НАСЛІДКИ СТРУКТУРНИХ ШОКІВ

У статті досліджено кардинальні зміни трансформаційних парадигм Східноєвропейського простору, спричинені потужними, з епіцентром в Україні, структурними шоками в геополітичній, інституційній, соціокультурній та безпековій архітектоніці зазначеного макрорегіону. Обґрунтовується висновок про відповідну поляризацію трансформаційних та регіонально-інтеграційних процесів, запровадження – вперше після краху СРСР – авторитарно-імперської парадигми до офіційного загальноєвропейського дискурсу.

Ключові слова: модернізація, парадигма, Східноєвропейський простір, Ізборський клуб, Кримська криза.

Сьогодні цілком зрозуміло, що силова анексія Криму стала потрясінням європейського і світового порядку. Як зазначив Юрій Сергеев, постійний представник України при ООН: «Відбувається не тільки криза в Україні. [...] Це криза всієї світової системи безпеки»¹. Наразі стрімко вибудовується нова геополітична реальність, де чинник сили гратиме провідну роль не лише на пострадянському, а й на просторі всієї Великої Європи, Центральної та Північної Європи від Атлантики до Тихого океану.

Кримська криза у разі її ескалації може привести до відновлення Холодної війни між Заходом і Росією², ескалації військово-політичної напруги, безпрецедентної з початку горбачовської Перебудови. Це може викликати нову гонку озброєнь. Так, в Міністерстві оборони Росії вже припустили можливість відміни військових інспекцій в рамках зобов'язань

**ПЛЯЄВ І.С.,
доктор політичних
наук, завідувач
відділу історії нових
незалежних держав
Державної установи
«Інститут
всесвітньої історії
НАН України»**

щодо договору про СНО у відповідь на військові санкції США та інших країн НАТО стосовно Росії³.

Вищенаведене обумовлює актуальність дослідження процесів соціально-політичної модернізації на Східноєвропейському просторі, особливо в пострадянській його частині, в контексті нових структурно-шокових реалій, що дозволило б не лише моніторити ці процеси, а й бачити їх сутнісні закономірності, прогнозувати напрями та результати їх подальшого розвитку з метою врахування при удосконаленні як зовнішньополітичної, так і модернізаційної стратегії та практики України.

Відтак, метою цієї статті є аналіз якісних змін у трансформаційних парадигмах Східноєвропейського простору в контексті нових геополітичних реалій.

В 1997 р. З.Бжезинський видав свою знамениту книгу «Велика шахівниця», в якій писав: «Євразія – це шахівниця, на якій і далі триватиме гра за глобальне верховенство [...]»⁴. Ще понад 10 років тому ми звертали увагу науково-експертного товариства на проблему (й пов'язані з нею виклики) біполярності сучасного загальноєвропейського політико-правового та соціокультурного простору⁵, характерною рисою якого з початку ХХІ ст. вже стала конкуренція між двома принципово відмінними моделями суспільно-політичного устрою: ліберально-демократичною та авторитарно-імперською, що спиратимуться на різні традиції політичної культури, історичні та культурно-релігійні традиції, притаманні відповідно західноєвропейському ядру Євросоюзу та Росії. На Заході, а часто й у нас звикли вважати путінську Росію догниваючою імперією, що перебуває на порозі саморозпаду. Втім, як вказує, наприклад, професор Тель-Авівського університету Азар Гат: «Фактори, що обумовили тріумф демократії (особливо над її недемократичними капіталістичними супротивниками в двох світових війнах – Німеччиною та Японією), мали більш випадковий характер, ніж прийнято вважати. Авторитарні капіталістичні країни, прикладами яких сьогодні є Китай і Росія, можуть представляти собою життєздатний альтернативний шлях в епоху модерна, а це, в свою чергу, передбачає, що повна перемога або майбутнє переважання ліберальної демократії аж ніяк не є немислимим сценарієм»⁶.

Такі «стовпи» західної соціології, як Р.Бендікс, Ш.Н.Айзенштадт та ін., ніколи не вважали процес модернізації прямолінійним та рівномірним, як це здавалося прихильникам структурного функ-

ціоналізму. Так, інститути формальної демократії та громадянського суспільства, запроваджені на пострадянському просторі за західними зразками протягом 1990-х рр., в переважній більшості країн-учасниць СНД на ділі не працюють, є здебільшого імітаційними, не забезпечують ані реального народовладдя, ані справедливих виборів, ані верховенства права та поваги до основних прав та свобод людини. Адже те ж громадянське суспільство, наприклад, – інструмент вкрай важливий, але абсолютно не достатній для успішної соціально-політичної модернізації, якщо системні перетворення не враховують, або відверто ігнорують цивілізаційно-культурні, духовні, ментальні коди, архетипи та парадигми відповідної країни (регіону).

Нині системні трансформаційні зміни на посткомуністичному просторі Євразії добре вписуються в концепт *longue durée* Фернана Броделя – історичного часу великої тривалості, що має виняткову цінність для загальної методології соціальних наук⁷, зокрема великих модернізаційних циклів, характерних для суспільних структур та цивілізаційного розвитку. Більше того, на думку німецького політичного філософа Іллі Шрубара, нині формується дворівнева архітектура теорій соціальних змін, котрі, крім лінійності *longue durée*, складають циклічні конфігураційні процеси⁸. У такому історико-концептуальному вимірі Росія, можливо, перебуває зараз приблизно на тій стадії соціально-політичної модернізації, що й західноєвропейські та центральні держави десь на початку тридцятих років ХХ ст. (Іспанія, Німеччина, Польща, Угорщина, Чехословаччина тощо). Тобто це розвилка між диктатурою та демократією, і точка неповернення вже майже пройдена. Росія на цій історичній розвилці обрала саме мілітарно-мобілізаційний шлях і сьогодні намагається втягнути на нього не лише країни Митного союзу та інших жорстко авторитарних союзників на пострадянському просторі, а й Україну.

У тій же «Великій шахівниці» З. Бжезинський писав, що «Росія не може існувати в Європі без України»⁹, відтак перестає бути євразійською імперією, а «імперська реставрація, що спирається або на СНД, або на євразійство, не була життєздатним вибором»¹⁰. Отже, Росія ще не є євразійською імперією. Але анексією Криму вона чітко стала на цей шлях.

До речі, на сьогодні, як свідчить досвід колишніх метрополій, що пережили у другій половині ХХ століття деколонізацію своїх імперій, всі вони,

на відміну від Росії, успішно здійснили модернізацію і знаходяться вже на постмодернізаційній – постмодерністській, постіндустріальній – фазі розвитку. Натомість, в Росії явно взятий курс на екстенсивний розвиток за рахунок територіальної, експансії, освоєння та експлуатації природних ресурсів.

Російські історики Л. Г. Казарян и В.Л. (Володимир Леонідович) Махнач розглядають імперію «як результат матеріалізації в соціальних структурах ідеальних імпульсів при збереженні ними безумовного примату по відношенню до поцейбічної реальності протягом усього існування імперій»¹¹. Саме в цьому сенсі В.Путін і переважна частина нинішньої російської еліти дійсно перебувають, як зазначала А.Меркель у розмові з Б.Обамою, «в іншій реальності», тобто в іншій нормативно-ціннісній та цивілізаційно-культурній, авторитарно-імперській системі координат, яка на Заході сприймається на кшталт політичної психопатології. Прикметно, що т.зв. «народний мер», а пізніше призначений Росією «в.о. губернатора» Севастополя О.М.Чалий прямо називає себе «людиною з імперськими поглядами» й публічно підкреслює, що «95% великих людей є продуктами імперій»¹².

Отже, відбувається свого роду реактуалізація великоімперсько-міфологічного мислення російської політичної еліти та, либонь, більшості російського народу (що виразилося в стрімкому зростанні рейтингу Путіна у зв'язку з одностороннім приєднанням Криму до РФ – з 60,6% у лютому до 82,3% наприкінці березня 2014 р., за даними загальноросійського опитування *ВЦИОМ*¹³), що стає чи не головним ендегенним гальмом російської модернізації.

Невдовзі після терактів 11 вересня 2001 р. один із провідних американських політологів професор Бостонського університету Ендрю Бацевіч у своїй фундаментальній праці «Американська імперія» відверто визнав, що військова сила стала, як ніколи раніше, пріоритетним інструментом американської державності, в результаті поступової мілітаризації зовнішньої політики США¹⁴. Але в цій доктрині важливим інструментом виступає демократія.

На відміну від американських прихильників «ліберальної імперії цінностей свободи та демократії», путінська Росія обрала шлях жорстко авторитарної імперії, де інтереси імперської величч, військової машини та територіальної експансії (під гаслом відновлення СРСР, подолання наслідків, за

Путіним, «найбільшої геополітичної катастрофи минулого століття») мають безумовний пріоритет над правами та інтересами людини чи громади.

На думку Парламентської асамблеї Ради Європи, «жоден з аргументів, які використовує Російська Федерація для виправдання своїх дій, не відповідає дійсності»¹⁵. Вбачається показовою відверта брехня про «невідомих осіб», що взяли під збройний контроль стратегічні об'єкти Криму, яка лунала з вуст президента, міністра оборони та ряду інших високопосадовців РФ. Адже останні «не втрачають лице» в своїй системі координат, яку вони обрали виходячи з принципово відмінної від західних партнерів політичної культури, системи цінностей та інтеграційної стратегії. Росія, а з нею і її найближчі союзники по Митному союзу та ЄврАзЕС, віднині відверто зневажають та ігнорують ті нормативні процедури (інституційні, політичні, правові «правила гри»), які склалися на просторі Великої Європи та Північної Євразії після 1991 року. Достатньо навести приклади ігнорування рішення Європейського суду з прав людини від 14.03.2014 р., що зобов'язувало Росію утриматися від будь-яких дій проти громадян України на її території, або інструментів Будапештського меморандуму про гарантії безпеки України від 05.12.1994 р. Таке враження, що Росія готова навіть до виключення з міжнародних організацій, що сповідують європейські демократичні цінності, таких, наприклад, як Рада Європи, внаслідок грубого порушення її статутних норм та принципів (тим паче, що партнери РФ по Митному союзу навіть не претендують на причетність до цієї «демократичної совісті Європи» та «матері європейських інституцій»). Все це може означати кардинальний зсув в європейському та євразійському аксіологічному просторі, ідейно-політичному та дипломатичному дискурсі.

Сьогодні ми спостерігаємо порушення, за відомим терміном В.О.Дергачова, «рубіжної комунікативності»¹⁶ на євразійському просторі, що склалася після Другої світової війни, а точніше, після Гаазького конгресу 1948 року та створення Ради Європи 1949 року. Реакція на кримські події таких держав, як Росія, Казахстан, Білорусь, певною мірою Китай, комунікативно іншомовна реакції ЄС, США і Заходу в цілому. І це дуже небезпечно.

Кремль більше не стурбований збереженням фасаду «європейських цінностей» щодо дій на пострадянському просторі. Російська «модернізація» наповнюється чіткими імперськими смислами і

відтепер буде спиратися на ресурсну самодостатність російсько-євразійського простору з жорстко авторитарною державною ідеологією та елементами економіки мобілізаційного типу.

Росія в подіях навколо Криму намагається виступати як самостійний полюс сили. Але це не відповідає реальному розкладу сил. За оцінками світових фінансових інститутів, Росія в 5-6 разів поступається США за обсягом ВВП, розрахованого за паритетом купівельної спроможності, а Євросоюзу – навіть дещо більше. Росія майже в чотири рази поступається за цим показником Китаю, на 30% – Індії і на 25% – Японії¹⁷. Залишаючись ядерною державою, ані у військовій, ані в економічній, ані в технологічній чи науково-освітній сферах вона не може нині конкурувати ані з Заходом, ані з США.

Якщо в післявоєнній Німеччині, Японії, Південній Кореї, в Китаї після початку реформ Ден Сяо Піна сформувався національний консенсус щодо цілей модернізації, всі основні соціальні верстви відчували потребу такої модернізації і прагнули внести свій внесок в її успіх, то в пострадянській Росії, особливо в путінську епоху, ані верхи з їх ненаситним інстинктом влади і наживи, ані низи російського суспільства з їх прагненням до патерналістської опіки з боку держави та «національного лідера» в докорінній лібералізації та соціально-політичній модернізації фактично зацікавлені не були і чи то імітували, чи то просто ігнорували (гальмували, торпедували, відкидали) модернізаційну діяльність.

Для чого саме анексується Крим? Звичайно, Крим має величезне значення для імперського коду Росії та її суспільства, але є цілком прагматичні цілі, що були практично одразу озвучені російським міністром у справах розвитку Далекого Сходу О.С.Галушкою. Нагадавши, що до революції 1917 р. вихідці з України складали 52% населення регіону, він заявив, що «одним з факторів, що лімітують прискорений розвиток макрорегіону, є малочисельність трудових ресурсів», а «очевидний плюс залучення жителів України полягає в тому, що на Далекому Сході з'являться люди з тією ж ідентичністю: коли немає мовного, ментального та культурного бар'єрів»¹⁸. Більше того, 24 лютого 2014 року член комітету у справах СНД Держдуми Росії І.Ю.Дроздов (фракція ЛДПР) подав законопроект про спрощений порядок отримання російського громадянства для громадян України, які є етнічними росіянами, та членів їх сімей. Таким

чином, документ пропонує скористатися політичною кризою в Україні для вирішення демографічних проблем Росії¹⁹.

Адже Росія поки не спромоглася забезпечити інвестиційний ривок у розвитку регіонів, що сусідують з Азіатсько-Тихоокеанським полюсом світової економічної динаміки. І одна з основних причин – брак людських ресурсів для освоєння Сибіру та Далекого Сходу. Зокрема, незважаючи на гучне проведення саміту Азіатсько-Тихоокеанського економічного співробітництва (АТЕС) у Владивостоку у вересні 2012 р. капітали з держав АТЕС поки неохоче йдуть до суміжних регіонів Росії. Так, Приморський і Хабаровський краї посіли відповідно 2-е та 4-е місце серед регіонів Росії з найбільшим інвестиційним спадом: обсяг інвестицій в них у 2013 р. порівняно з 2012 р. скоротився відповідно на 56% і 25%. Жоден із регіонів російського Сибіру та Далекого Сходу не увійшов до першої десятки російських регіонів із найкращою інвестиційною динамікою²⁰.

Проте, не лише політична, а й економічна ціна для Росії кримської анексії вже виглядає колосальною. За оцінкою авторитетних експертних структур (Центр розвитку НДУ «Вища школа економіки», УК «Альфа-Капітал» та ін.), приєднання Криму коштувало російському ринку лише в березні 2014 р. 179 млрд. дол. США, що дорівнює близько 8,8% ВВП РФ за 2013 р. Ця сума складається з відтоку капіталу (33,5 млрд дол. США), падіння капіталізації російських компаній на 82,7 млрд дол. в РФ і на 62,8 млрд дол. — на Лондонській фондовій біржі²¹.

В умовах жорстких економічних, технологічних, військових санкцій з боку Заходу варто очікувати зближення Росії з Китаєм – єдиною з держав-членів Ради Безпеки ООН, крім, звичайно, самої Росії, яка не засудила кримський референдум (голосування 15 березня 2014 р.). Прикметно, що найзаможніша людина Росії (за версією Forbes) Алішер Усманов в березні 2014 р. продав належні йому пакети акцій Apple і Facebook та купує акції китайського інтернет-холдингу Alibaba²².

Мова, вочевидь, йтиме й про поглиблення стратегічної активності Росії в форматах ШОС, БРІКС та «Великої двадцятки». Коли російська еліта робила вкрай ризикований вибір щодо силового варіанту анексії Криму, вона чітко виходила з того що основні інтереси Росії тепер будуть не на Заході, а в Східній Європі та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні. Віднині стратегічний вектор руху росій-

ської модернізації, як вона вбачається Кремлем, – басейн Тихого океану, куди зміщується в XXI ст. світовий центр економічної, політичної та військової могутності. Як зазначає близький до Кремля провідний російський політолог С.О.Караганов: «Історичне завдання Росії – суттєво підняти рівень розвитку східних регіонів, інтегрувати їх з іншою частиною країни і, спираючись на Тихоокеанську Росію, інтегруватися самій до Тихоокеанської спільноти, що формується, пристебнути себе до азійського економічного локомотиву»²³. І тут Караганов цілком згоден з концептом іншого провідного, причому ліберального, російського політолога Д.В.Треніна: «Російський виклик XXI століття лежить на Сході, де вона (*Росія – І.П.*) повинна і здатна наздогнати своїх найближчих тихоокеанських сусідів – Китай, Японію і Південну Корею [...] Якби Петро Великий жив би зараз, він знову б виїхав з Москви. Але на цей раз до Японського, а не до Балтійського моря»²⁴.

Втім, не випадково Путін у своїй промові 18 березня в Раді Федерації з приводу приєднання Криму звернувся до Німеччини та німців, апелюючи до підтримки Росією возз'єднання німецького народу в 1990 році²⁵. Він сподівається, що завдяки угодам в енергетиці зможе наблизити до своєї осі найбільш міцну країну Європи – економічний та інвестиційний локомотив ЄС. Цілком вирогідно, це буде не першим, а другим пріоритетом у новітній російській партії на «Великій шахівниці». Водночас, Путін не проти скористатися й відносною слабкістю нинішнього американського лідера, якому часто не вистачає жорсткості та послідовності своїх попередників, особливо у зовнішніх справах Америки.

У цьому контексті слід відзначити, що напориста, подекуди навіть агресивна, зовнішня політика, яку проводять щодо захисту прав співвітчизників такі держави, як Румунія, Угорщина чи Туреччина, принципово відмінна під політики Російської Федерації. Адже під гаслами захисту *русских* та російськомовного населення в інших пострадянських країнах, зокрема в Україні, по суті відбувається не самоствердження та внутрішня консолідація «вестфальської» нації-держави, а відтворення напівфеодальної багатонаціональної патерналістської імперії.

Як справедливо підкреслював відомий російський філософ і політолог С.Н.Гавров, «між імперською та ліберальною моделями соціального розвитку не може бути скільки-небудь тривалого

та стійкого компромісу», оскільки «стратегічна домінанта розвитку країни не може бути спрямована у протилежні сторони, рано чи пізно історичний вибір прийдеться робити»²⁶.

Схоже, що такі санкції з боку міжнародної демократичної, передусім європейської та євроатлантичної, спільноти, як виключення Росії з «Великої вісімки», призупинення співробітництва НАТО з Росією, роботи російсько-американської Президентської комісії та співробітництва США з Росією в космічній галузі (за винятком проекту МКС), рекомендації ЄС своїм країнам-членам щодо нецільності реалізації, за нових політичних умов, проекту «Південний потік», обмеження повноважень російської делегації в Парламентській асамблеї Ради Європи тощо, вже не в змозі принципово вплинути на обрану Кремлем стратегію відновлення неорадянської імперії. Цілком вписуються в цю логіку і ремарка Путіна в телефонній розмові з Мустафою Джемільєвим про те, що «самопроголошення незалежної України не зовсім відповідало радянським нормам, які передбачали процедуру виходу зі складу СРСР»²⁷, і звернення представників різних фракцій Держдуми до генпрокурора Росії з вимогою порушення кримінальної справи проти М.Горбачова за розвал СРСР²⁸.

Ми вказували на переведення імперського консерватизму і реваншизму в статус квазіофіційної ідеології ще більше року тому, коли створювався і тільки починав діяти Ізборський клуб під головуванням Олександра Проханова, за участю Сергія Глаз'єва, основного натхненника Євразійського союзу²⁹. По суті концепція Ізборського клубу сьогодні стала дороговказом, чіткою інструкцією дій російській політичній еліті. Логіка феодально-імперських засад постординсько-пострадянської культурно-цивілізаційної системи вимагає «воскресіння Належного і поетапного переведення всіх дискусій з суспільством на мову спецслужб та армійського спецназу»³⁰.

Політолог Володимир Фесенко з приводу анексії Криму зауважив, що є лише два реальні шляхи повернути Крим під контроль України: 1) це розпад Росії; 2) якщо Україна досягне більш ефективних соціально-економічних результатів, більш високої якості життя ніж Росія³¹.

Проте, на наш погляд, є ще один, міжнародно-правовий шлях із застосуванням «м'якої сили» (Soft Power) – переконання міжнародної спільноти в необхідності корегування міжнародно-правового порядку, що склався в Європі після часткового ви-

знання незалежності Косова, проголошеної в односторонньому порядку 17 лютого 2008 року.

В ситуації, яку можна прокоментувати «поїзд вже відійшов», варто згадати Мюнхенську угоду 1938 року, коли повернувшись до Лондона британський прем'єр Н.Чемберлен публічно вимовив знамениту фразу «Я привіз вам мир», а через декілька місяців вибухнула Друга світова війна. І великі держави – ані Великобританія, ані Франція не втратили своє лице визнавши Мюнхенський пакт роковою помилкою своїх політичних лідерів.

Тому у України в принципі є ще один шлях: звернутися до великих держав з пропозицією відмінити визнання незалежності Косова, що сталося у 2008 році, визнати це такою ж самою помилкою, як і підписання у 1938 р. Мюнхенської угоди. І водночас відновити визнання цілісності, територіальної недоторканості та суверенітету Сербії над Косовом і України над Кримом. Це дозволило б всім великим державам «зберегти лице», хоча, за міфом, наслідки відкриття ящика Пандори – незворотні.

Заслугує на підтримку і висловлений в контексті драматичних подій в Україні та Кримської кризи спільний намір Німеччини, Франції і Польщі («Веймарського трикутника») запропонувати нову концепцію «Східного партнерства», що передбачала б «більш відкритий» та «творчий» підхід до пошуку шляхів співпраці, котрі б найкраще підходили для кожної окремої країни. Зокрема, аби уникнути проблем вибору між Росією і ЄС, на думку трьох міністрів, потрібно буде рахуватися з питанням можливої «сумісності» («Східного партнерства») з іншими економічними зонами». Новий підхід передбачає, що, як зазначив Ф.-В.Штайнмайер, «ми не будемо змушувати наших східних сусідів приймати рішення за принципом «або-або». Тобто Німеччина та її партнери по «Веймарському трикутнику, принаймні офіційно, відмовляються грати в геополітичну гру з нульовою сумою. Показово, що Ф.-В.Штайнмайер і раніше критикував ЄС за те, що через невірний підхід лідери ЄС свого

часу в непрямій формі «підштовхнули Україну в обійми Росії»³².

У цьому контексті розумним дороговказом міг би слугувати заклик Парламентської асамблеї Ради Європи до української влади «виявляти ініціативу у прийнятті всіх можливих заходів, які можуть зміцнити єдність країни й утримуватися від будь-якого дискурсу або дій, що викликають чвари та можуть підірвати національну єдність країни або грати важливу роль у підриві такої єдності»³³.

Очевидно, що за існуючого розкладу сил в короткостроковій перспективі Кримське питання на користь України навряд чи вдасться врегулювати.

Втім, у найближчі роки ситуацію багато в чому вирішить конкуренція образів життя: якщо Україні вдасться продемонструвати успішну порівняно з Росією модель модернізації, якщо режим в Москві буде все більш підсилювати свої корупційні та ординсько-ціннісні складові, а Україна запропонує модель вільного демократичного розвитку, що враховує баланс традицій та інтересів регіонів, всіх основних етномовних та етноконфесійних груп українського суспільства, якщо європейська інтеграція перестане бути імітацією, а стане плановим, соціально, економічно і демократично значущим процесом, тоді новий, вже легітимний референдум у Криму під егідою Ради Європи та ОБСЄ може дати, можливо, й позитивні результати для відновлення територіальної та смислової цілісності України.

Підсумовуючи дане дослідження, відзначимо, що структурні шоки в геополітичній, інституційній, соціокультурній та безпековій архітектоніці Східноєвропейського і, в цілому, Північноєвразійського простору, які вже відбулися і наразі відбуваються з епіцентром в Україні, поляризували трансформаційні та регіонально-інтеграційні процеси на зазначених теренах, спричинили запровадження – вперше після краху СРСР – авторитарно-імперської парадигми до офіційного загальноєвропейського дискурсу та дипломатичної практики сучасної «реальної політики».

ПОСИЛАННЯ:

- ¹ ООН не смог признать нелегитимность референдума // Подробности. – 16.03.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://podrobnosti.ua/podrobnosti/2014/03/16/964919.html>
- ² Thompson M. West prepares sanctions against Russians / Mark Thompson // CNN. – 11.03.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://money.cnn.com/2014/03/11/news/russia-ukraine-west/>
- ³ Российские стратегические вооружения останутся без американского контроля. Как Москва отвечает на санкции США // Сайт телеканала «Дождь». – 08.03.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://tvrain.ru/articles/rossijskie_strategicheskie_vooruzhenija_ostanutsja_bez_amerikanskogo_kontrolja_kak_moskva_otvechaet_na_sanktsii_ssha-364635/
- ⁴ Бжезінський Зб. Велика шахівниця / Збігнев Бжезінський / пер. з англ. О.Фешовець. – Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – с. 14.
- ⁵ Піляєв І.С. Рада Європи в сучасному євроінтеграційному процесі / Ігор Славович Піляєв. – К.: ВД «Юридична книга», 2003. – с. 313, 351.
- ⁶ Гат А. Возвращение великих авторитарных держав / Азар Гат // Россия в глобальной политике. – № 4. – Июль – август 2007 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.globalaffairs.ru/number/n_9213.
- ⁷ Braudel F. On History / Fernand Braudel. – Chicago: The University of Chicago Press, 1980. – P. 26-27.
- ⁸ Шрубар И. Глава 6. Цикл и изменения. К определению места трансформации постсоциалистических стран в процессе европейской модернизации / И.Шрубар // Повороты истории. Постсоциалистические трансформации глазами немецких исследователей: В 2-х т. Т. 1: Постсоциалистические трансформации: теоретические подходы / Ред.-сост. П.Штыков, С.Шваниц. Науч. ред. В.Гельман / Пер. с нем. – Санкт-Петербург; Москва; Берлин: Европейский университет в Санкт-Петербурге; Летний сад; Berliner Debatte Wissenschaftsverlag, 2003. – С. 223.
- ⁹ Бжезінський Зб. Велика шахівниця / Збігнев Бжезінський / пер. з англ. О.Фешовець. – Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – С. 122.
- ¹⁰ Там само, с. 113.
- ¹¹ Каспэ С.И. Империя и модернизация. Общая модель и российская специфика / Святослав Игоревич Каспэ. – Москва: РОССПЭН, 2001. – с. 14.
- ¹² Sonne P., Troianovsky A. Crimean Separatist Alexei Chaly, CEO of Tavrida Electric, Dodges Sanctions / P. Sonne, A. Troianovsky // The Wall Street Journal. – April 6, 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702303847804579481613282775356?mg=reno64-wsj&url=http%3A%2F%2Fonline.wsj.com%2Farticle%2FSB10001424052702303847804579481613282775356.html>.
- ¹³ Петров В. Рейтинг Путина достиг нового максимума / Виталий Петров // Российская газета. – 27.03.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/2014/03/27/putin-reiting-site.html>.
- ¹⁴ Vacevich A.J. American Empire. The Realities and Consequences of US Diplomacy / Andrew J. Vacevich. – Cambridge, Massachusetts / London: Harvard University Press, 2002. – 303 p. – P. 243–244.
- ¹⁵ World Development Indicators. – The World Bank Group, 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>.
- ¹⁶ Дергачев В.А. Раскаленные рубежи / Владимир Александрович Дергачев. – Одесса: Астропринт, 1998. – 104 с.
- ¹⁷ World Development Indicators. – The World Bank Group, 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>.
- ¹⁸ Принявших российское гражданство украинцев зашлют на Магадан и Чукотку // УНИАН. – 03.03.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unian.net/politics/892229-prinyavshih-rossiyskoe-grajdanstvo-ukraintsev-zashlyut-na-magadan-i-chukotku.html>
- ¹⁹ Там само.
- ²⁰ Социальный атлас российских регионов. – Москва: Независимый институт социальной политики, 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.socpol.ru/atlas/overviews/social_sphere/kris.shtml#no27.
- ²¹ Метелица Е. Дорогой Крым: рынок заплатил \$179 млрд. за присоединение полуострова / Екатерина Метелица // РБК. – 09.04.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://top.rbc.ru/economics/09/04/2014/916616.shtml>.
- ²² Усманов вместо Apple и Facebook предпочел акции китайского интернет-холдинга Alibaba // Подробности. – 18.03.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://podrobnosti.ua/technologies/2014/03/18/965165.html>.
- ²³ Караганов С. Незаконченная история / Сергей Караганов // Россия в глобальной политике. – 2012. – № 1. – С. 223.
- ²⁴ Там само, с. 224.
- ²⁵ Обращение Президента Российской Федерации // Сайт Президента России. – 18.03.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/news/20603>.
- ²⁶ Гавров С.Н. Модернизация во имя империи. Социокультурные аспекты модернизационных процессов в России / Сергей Назипович Гавров. – Москва: Едиториал УРСС, 2004. – С. 316.

²⁷ Джемилев поговорил с Путиным по телефону // Новости Крыма. – 12.03.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.allcrimea.net/news/2014/3/12/dzhemilev-pogovoril-s-putinym-po-telefonu-7305/>.

²⁸ Депутаты Госдумы хотят суда над Горбачевым за развал СССР // Подробности. – 10.04.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/power/2014/04/10/969894.html>.

²⁹ Піляєв І.С. Геополітичний проект Російської Федерації: пошук чи ілюзія пошуку? / І.С.Піляєв // Дослідження світової політики: Зб. наук. пр. – К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2013. – Випуск 2 (63). – С. 60-61.

³⁰ Гавров С.Н. Модернизация во имя империи. Социокультурные аспекты модернизационных процессов в России / Сергей Назипович Гавров. – Москва: Едиториал УРСС, 2004. – С. 249.

³¹ У Украины есть только два варианта вернуть Крым – эксперт // Корреспондент.net. – 14.03.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3319681-u-ukrainy-est-tolko-dva-varyanta-vernut-krym-ekspert>.

³² Steinmeier kritisiert bisherige Ukraine-Strategie der EU // Frankfurter Allgemeine. – 30.03.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.faz.net/aktuell/politik/europaeische-union/krim-krise-steinmeier-kritisiert-bisherige-ukraine-strategie-der-eu-12871683.html>.

³³ Recent developments in Ukraine: threats to the functioning of democratic institutions. Resolution 1988 (2014)1 adopted by the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on 9 April 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=20873&lang=en>.

Piliaiev I.S. The Eastern European Space' Transformational Paradigms: Effects of the Structural Shocks / State Institution «Institute of World History of the NAS of Ukraine».

The article examines dramatic changes of the East European space' transformational paradigms caused by powerful, with its epicenter in Ukraine, structural shocks in the geopolitical, institutional, socio-cultural and security architectonics of the macro-region. The author makes a conclusion on the respective polarization of transformation and regional integration processes as well as on the introduction – for the first time since the collapse of the USSR – the authoritarian imperial paradigm into the official pan-European discourse.

Keywords: modernization, paradigm, the East European space, the Izborsk Club, the Crimean crisis.

Піляєв І.С. Трансформаційні парадигми Восточноєвропейського простору: наслідки структурних шоків / Государственное учреждение «Институт всемирной истории НАН Украины».

В статье исследуются кардинальные изменения трансформационных парадигм Восточноєвропейського простору, вызванные мощными, с эпицентром в Украине, структурными шоками в геополитической, институциональной, социокультурной и безопасностной архитектонике указанного макрорегиона. Обосновывается вывод о соответствующей поляризации трансформационных и регионально-интеграционных процессов, введении – впервые после краха СССР – авторитарно-имперской парадигмы в официальный общеевропейский дискурс.

Ключевые слова: модернизация, парадигма, Восточноєвропейское пространство, Изборский клуб, Крымский кризис.

Стаття надійшла до редколегії 24.04.2014

Прийнята до друку 21.05.2014